

Monument voor Sweelinck

KLASSIEK

Sweelinck: Eerste Boek der Psalmen Davids

Gesualdo Consort Amsterdam o.l.v.
Harry van der Kamp. GES 922402
(3 cd's)

○○○○○

DOOR MARCEL S. ZWITSER

In het pré-eurotijdperk zouden we als Nederlandse natie wellicht minder moeite hebben gehad onze keuzes te maken wie de grootste Nederlanders zijn geweest. Onze bankbiljetten hielpen ons immers een handje dagelijks de grootsten uit de vaderlandse geschiedenis in herinnering te houden: dichter Joost van den Vondel, schilder Frans Hals, componist Jan Pieterszoon Sweelinck en kapitein Michiel Adriaanszoon de Ruyter. De laatste moest echter al het veld ruimen voor een parmantige snip, voordat de anderen – samen met de snip – aan het begin van deze eeuw uit onze waardesysteem verdwenen.

Toch rijst de vraag of ons guldenpapiergeld geen lippendienst betaalde aan de groten uit onze geschiedenis. Het heeft toch tot onze dagen moeten duren voor een poging werd ondernomen om het volledige werk van Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621) op geluidsdragers te gaan vastleggen. Vorig jaar verscheen de eerste publicatie van het door Harry van der Kamp en zijn Gesualdo Consort geïnstigeerde *Sweelinck Monument*, een 3 cd-set met daarop alle wereldlijke vocale werken met Nederlands belangrijkste componist uit de voorbije eeuwen. Het zojuist vrijgegeven tweede deel bevat het begin van Sweelincks magnum opus: het *Eerste boek der Psalmen Davids* (1604; heruitgave 1624), dat samen met drie volgende boeken een polyfone zetting van alle 150 psalmen uit het Geneefse psalter biedt en dat vanwege de omvang en de kwaliteit ervan zonder terughoudendheid tot de grootste prestaties in de Nederlandse muziekgeschiedenis moet worden gerekend.

Frans

Toen Sweelinck zich bij de overgang van de 16e naar de 17e eeuw tot het componeren van meerstemmige, polyfone zettingen van psalmen uit het Geneefse psalter zette, waren er reeds twee Nederlandse berijmingen van dit psalter in omloop: die van Petrus Datheen (1566) en de algemeen als beter beschouwde versie van Marnix van Sint Aldegonde (1580; herziening 1591). Dat Sweelinck aan beide berijmingen voorbij is gegaan, moet voor een wezenlijk deel aan zijn tekstgevoeligheid worden toegeschreven. Sweelinck moet hebben onderkend dat ook de berijming van Marnix van Sint Aldegonde niet het niveau haalde van de Franse teksten van Clement Marot en Theodore de Bèze. En aangezien Sweelincks zettingen bedoeld waren voor buitenliturgisch gebruik – de calvinistische eredienst stond in die tijd slechts eenstemmige gemeentezang toe en wel zonder orgelbegeleiding – en Frans de taal was voor de sociale bovenlaag van die dagen (even afgezien van de toestroom Franstalige protestantse vluchtelingen, die na de Bartolomeusnacht van 1572 en de val van Antwerpen in 1585 naar Amsterdam kwa-

men), stond de mogelijkheid voor hem open het Franstalige origineel te kiezen.

Sweelincks publicatie uit 1604, *Cinquante Pseaumes de David* (Vijftig psalmen van David; de huidige titel verscheen eerst bij de heruitgave van 1624 op het titelblad), is een bundeling van vier-, vijf- en zesstemmige psalmzettingen. Sweelinck ordende de composities naar de bezetting, maar Van der Kamp gaf er voor de cd-set de voorkeur aan de psalmen numeriek te ordenen, vooral voor het gemak van de luisteraar zich op de set te kunnen oriënteren, met als bijkomend voordeel dat dit concept muzikale diversiteit door afwisseling in bezettingen in de hand werkte.

Sweelinck maakte gebruik van drie verschillende compositiemethoden. De eerste is een zgn. cantus firmuszetting, dat betekent dat de melodie uit het Geneefse psalter ongewijzigd in één van de stemmen (meestal de sopraan) wordt geciteerd, waarbij de andere stemmen die omlijsten in meestal een imitatorisch spel over het begin van de melodie. Een goed voorbeeld hiervan is Psalm 9, 'De tout mon coeur t'exalteray' (Met heel mijn hart zal ik U prijzen).

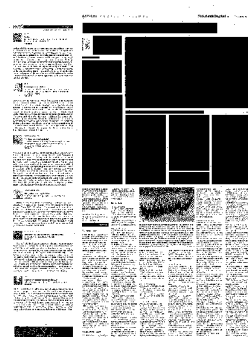
De tweede methode is die van het zogenaamde psalmmotet, waarin de oorspronkelijke melodie wordt bewerkt of in een aantal frases wordt verdeeld die als melodische en ritmische basis dienen voor de compositie. In zulke zettingen duiken vaak zogenaamde madrigalisten op, tekstuitbeeldingen – bijvoorbeeld lange melodische lijnen op woorden als 'loven', 'zingen', 'danken' – die de toonzetting aanschouwelijk, levendig of dramatisch maken. Het verrassende aan Sweelincks werk is dat de eerste categorie niet per definitie sober, de tweede niet uitsluitend dynamisch is. Sweelincks bundel bevat zowel sobere cantus firmuszettingen met madrigalisten, als psalmmotetten zonder madrigalisten.

De derde methode, tot slot, is die waarin Sweelinck de Geneefse melodie achterwege liet. Van deze methode bediende hij zich in het *Eerste Boek* in het geheel niet, in de latere boeken alleen in grotere, zogenaamde 'tout au long' zettingen, waarin hij alle verzen van de berijming toonzette en één of meerdere verzen zo uitwerkte, terwijl in andere verzen de Geneefse melodie dus wel te beluisteren was in dezelfde compositie.

Gelaagdheid

Het *Sweelinck Monument* wordt uitgegeven in boekvorm, waarin de cd's worden meegeleverd. Het boek bevat om te beginnen vier lezenswaardige artikelen, onder meer van Pieter Dirksen over Sweelincks psalmzettingen, van Dick Wursten over het Geneefs Psalter en van Sybe Bakker over de berijmingen van Petrus Datheen en Marnix van Sint Aldegonde. Initiatiefnemer Harry van der Kamp hechtte er veel waarde aan dat ook de teksten van Datheen en Marnix in het boek zouden worden opgenomen. De psalmteksten treffen we nu steeds per regel in vier versies onder elkaar aan: de Franse tekst van Marot of Bèze, daaronder een eigentijdse Nederlandse vertaling die zo dicht mogelijk bij de Franse tekst blijft, gevolgd door de versies van achtereenvolgens Datheen en Marnix.

Even afgezien van de vraag of het misschien niet beter was geweest de vier teksten als coupletten

naast elkaar te zetten, biedt *Het Sweelinck Monument* door deze gelaagdheid een heel interessant tijdsbeeld. Op de cd's wordt voorafgaand aan elke zetting van Sweelinck eerst de eenstemmige Geneefse melodie gezongen; voorzover overgeleverd worden genoteerde orgel- of luitimprovisaties van Sweelinck over bepaalde psalmen na de vocale zetting gespeeld. De registratie en uitgave van de vier boeken bij elkaar mag straks niet alleen een *Sweelinck Monument*, maar eveneens een monument voor de 16e-eeuwse psalmcultuur heten. Warm aanbevolen derhalve aan ieder die de Nederlandse muziek, de Nederlandse psalmcultuur of de Nederlandse kerk- en liturgiegeschiedenis lief is!

Het Gesualdo Consort Amsterdam onder leiding van Harry van der Kamp (helemaal rechts).